

A stilisztika tanításának módszertani leírása egy irodalom- és egy nyelvtanóra szintézisében

Készítette: Nagy Zoltán, II. történelem–magyar tanári MA

A tanítás helye: Debreceni Egyetem Kossuth Lajos Gyakorló Gimnáziuma

A tanítás ideje: 2012. márc. 28.

Vezetőtanár: Czimer Györgyi

Tanított osztály: 10. A

Témakör: Stiliztika – Stílustörténet

Az óra címe: A rokokó

Nagy Zoltán önreflexiói:

Ez az óra egy nagyobb tematikus blokk, a stílustörténet tanulmányozásának közepén helyezkedett el. Az alkalmazott munkaformák és módszerek megszokottak voltak a diákoknak. Nekem minden óra újdonságot jelentett, hiszen az alkalmazott módszerek merőben eltérnek attól, amit és ahogy én magam tanultam középiskolai éveim alatt.

A témakör különleges volt abból a szempontból, hogy szorosan összekapcsolódott az irodalom tantárggyal, számos előzetes, irodalom órán már megtapasztalt ismeretre kellett építenem. Az órák első felében ezeket a már meglévő ismereteket kellett előhívnom, és a nyelvészeti stilisztika szempontrendszer szerint újrakonstruálnom. Ehhez igyekeztem kellő mennyiségű képet biztosítani, tehát az ismereteket a vizuális kompetencia segítségével próbáltam előhívni. Ugyanakkor nehézséget jelentett, hogy az óra ne „művészettörténeti elemzéssé” váljon. A tanulókat arra kellett ösztönözni, hogy a képeket tudatosan használják fel stilisztikai tanulmányaikban.

Az egyes órák hasonló felépítése azt szolgálta, hogy a tanulók analógiás gondolkodására alapozva a stílustörténeti elemzés módszerei készséggé váljanak, azaz a későbbiekben egyrészt képesek legyenek ismeretlen szöveg stílustörténeti elemzésére, másrészt bármilyen stílustörténeti korszak jellemzésére igényes nyelvi formában. Úgy tapasztaltam, hogy a tanulóknak számos ötlete volt, amelyek megfogalmazása nehézségekbe ütközött. Ezért nem volt haszontalan akár magától értetődő gondolatokat is szabatosan megfogalmazni.

A jövőben a stilisztikát hasonló módszerekkel fogom tanítani, azonban ehhez – úgy érzem – el kell mélyítenem irodalom- és művészettörténeti, stíluselméleti és -történeti ismereteimet. Ez előfeltétele annak, hogy megfelelően válasszam meg az adott korszakra jellemző szövegeket.

SZAKMAI GONDOLATMENET, MUNKAFÁZISOK	TANÁRI, TANULÓI TEVÉKENYSÉGEK, MUNKAFORMÁK, MÓDSZEREK	ESZKÖZÖK ÉS FELTÉTELEK
<p>Előkészület, az óra céljainak tisztázása</p> <p>A mai óra célja a rokokó stílus bemutatása, elsősorban a barokkhoz való viszonyának tisztázása. Mivel irodalmi szövegekkel dolgozunk, az óra ismétlő jellegű abban a tekintetben, hogy az ismereteket már irodalomból megtanulták. A mai óra tétje elsősorban tehát az, hogy a tanulók meglévő kognitív sémáit előhívjam, és ezeket más (nyelvészeti stilisztikai) szempont szerint újrastrukturáljam. Ezért törekszem arra, hogy világos, megtanulható szempontokat adjak a rokokó nyelvészeti-stilisztikai sajátosságairól.</p> <p>Az óra második felében csoportmunka keretében a tanulók elemzőképességének fejlesztése a cél, hogy megszerzett ismereteikről igényes elemzés keretében számot tudjanak adni. A kooperáció ellenére kooperatív tanulásról nem beszélhetünk, hiszen az alkotó módon, aktív gondolkodással újrastrukturált ismeretek diák-diák interakció keretében, de csoporton belül kerülnek felszínre; a csoport által ismertett tudást pedig a többi csoport (legalábbis a tanórai interakció keretében) nem bővíti egymásra építve. Ugyanakkor a hagyományos csoportmunka keretében is van lehetőség a szociális és verbális képességek elmélyítésére.</p>	<p>Az óra elején (az új anyag megtanításának idejére) frontális munka, a gyakorlás fázisában pedig csoportmunka zajlik.</p> <p>Lényegében az óra egészét áthatja a tantárgyi koncentráció az irodalom tantárggyal.</p> <p>Az óra legfőbb célja módszertani szempontból középtávon az, hogy a tanulók jártasságot szerezzenek abban, hogy a korábban (irodalomból megismert) stílustörténeti korszakokat önállóan is képesek legyenek újragondolni a nyelvészeti stilisztika szempontrendszer szerint. Az óra közvetlen célja pedig az, hogy a rokokó stílus sajátosságait felismerjék és reflektív módon, példák segítségével igényesen megfogalmazzák egy addig nem ismert szöveg példáján is.</p>	<p>A teremben található interaktív tábla, ugyanakkor laptop nem. Ebben az esetben a saját laptopomat szoktam használni, a projektorhoz kábelt a könyvtárból kérek. Az összeszerelés szünetben megtörténik. Mivel a gyakorlás szöveggyűjteményből történik, ezért néhányat beszerzek a könyvtárból, ha nem lenne mindenkinél.</p> <p>Mivel az ismeretek előhívása, és nem újratanítása a cél, ezért az óra rokokó sajátosságokat összegző szakaszában – a munkatempó gyorsítása céljából – ppt-s vetítést alkalmazok. Az óra során az új szempontok alapján felállított rendszer elemeire tanári kérdések segítségével reflektálnak a tanulók, hogy a „tananyag” elmélyüljön, tudásuk szerves részét képezze, és ne pusztán adathalmaz legyen.</p>

SZAKMAI GONDOLATMENET, MUNKAFÁZISOK	TANÁRI, TANULÓI TEVÉKENYSÉGEK, MUNKAFORMÁK, MÓDSZEREK
<p>Óraszervezés Jelentés meghallgatása, a hiányzók összeírása</p>	
<p>A rokokó stílus: ráhangolódás, előzetes ismeretek előhívása</p> <p><i>Mi mindent tanultatok eddig a rokokó stílusról?</i></p> <p>A rokokó stílus elhelyezése térben és időben a XVIII. századra tehető, a feudalizmus válságának, a felvilágosodás és empirizmus időszakára.</p> <p><i>A kép és eddigi tanulmányaitok során mondjatok a rokokóra jellemző sajátosságokat!</i> (Mozgalmasság, részletezettség stb.)</p> <p>A rokokó elsősorban a képző- és iparművészetben volt jelen, gondoljatok kis, finoman kidolgozott dísz tárgyakra!</p>	<p>A tanulók figyelmét előzetesen felhívom, hogy a füzetbe a diákon látható vázlat alapján jegyzeteljenek, mivel az elemzés ezek alapján fog történni, hasonlóan az előző órákhoz.</p> <p>Frontális tanári kérdés segítségével (egyelőre kivetített képek nélkül) felidézzük azokat az ismereteket, amelyek a rokokó stílushoz kapcsolódnak, ennek segítségével a tanulók a mai témát képesek lesznek előzetes ismereteikhez kapcsolni – hiszen a kontextus nélkül megszerzett tudás hamar feledésbe merül. Egyelőre azért nem kapnak támpontot a kérdés megválaszolásához, hogy képet kapjanak arról, milyen mélységű, mennyire aktív tanulói tudásra támaszkodhatok az elemzés során.</p> <p>Az óra ezen szakasza azért épít a tanulók aktív munkájára, mivel mozgósítom azokat a műveltségi, irodalomtörténeti ismereteket, amelyeket már irodalom és/vagy művészettörténet órán megszerezhettek. Ezért az óra bevezető szakasza biztosítja a tantárgyi koncentrációt mind az irodalommal, mind pedig a művészettörténettel.</p> <p>Az első dián az előhívott ismereteket történeti kontextusba helyezem, a korstílust térben és időben is elhelyezzük. A vizuális percepció segítségével mozgósított ismeretek révén újabb szempontokat említhetnek a diákok.</p> <p>Mivel a kép egy orosz dácса belső terét ábrázolja, ezért lehetőség van a korstílus fogalmának újragondolására is, hiszen a rokokó jellegzetességek olyan közegben is megjelennek, ahol merőben más gazdasági-társadalmi viszonyok uralkodnak. Mindez alkalmat ad a kritikai gondolkodás fejlesztésére, a rokokó korstílus jellegének kétségbe vonására.</p>
<p>A rokokó jellemzőinek bemutatása a) általánosabban a vallásos telítettség mellőzése mesterkéltség kacér játékoság túlfinomult erotika életvidámság báj, kecsesség, intimitás</p>	<p>A tanulás következő fázisában az ad hoc módon előhívott ismereteket strukturáljuk, amely a szintetikus gondolkodás és rendszeralkotó képesség megteremtése szempontjából kulcsfontosságú.</p> <p>A rendszerező-lényegkiemelő képesség fejlesztése mellett az igényes nyelvi kifejezőmódra nevelés is szerepet kap, amelyre a teljes tematikus blokk</p>

<p>b) konkrét szempontok alapján</p> <p>Irodalom: műfajok: dal, elégia, levélregény formai virtuozitás, egyéni strófaszerkezetek aprólékos díszítettség virágszimbólika természeti képek könnyed, dallamos ritmika, zeneiség szimultán verselés</p> <p><i>Miért éppen ezek a műfajok népszerűek a rokokó irodalmában?</i> (Mivel ezek adnak módot a természeti képek, az apró részletek megjelenítésére.)</p> <p>Mikes leveleinek rokokó vonásai: A hangnemet megszabó világias életfelfogás... gáláns, udvarló és kedélyes társalgás apró részletek: történetek, elmélkedések, anekdoták, pletykák, szójátékok... Ezek a szempontok Mikes leveleit a kései barokkhoz is kapcsolják, ugyanakkor elsősorban a nyelvezet társalgási stílushoz való közelsége miatt már rokokó jelleget mutat.</p> <p>A díszítettség: A barokk díszítőkedv és szabálytalanság-kultusz tovább él, sőt fokozódik. Az akt (pl. Csokonainál az alvó vagy fürdő Lilla meglesése) mint díszítőmotívum a barokk érzetkultuszából kinövő rokokó szenualizmus. A vizuális díszítettség gyakran nem egyszerű színnevekben jelenik meg, hanem olyan jelenségeket megnevező szavak, amelyeknek színtulajdonságai vannak („Esküszöm hősín kezedre / Rózsaszádra, tűszemedre”).</p>	<p>tanítása során nagy hangsúlyt helyeztem.</p> <p>A következő szakaszban az analitikus gondolkodás fejlesztése kap szerepet: az általánosságban megfogalmazott ismereteket alkalmazzuk egy-egy konkrét részterület bemutatása során. Az egyes rokokó jellegzetességek bemutatása közben folyamatosan reflektálunk a legfrissebb tanulói ismeretanyag, a barokk jellegzetességeire, az egyes sajátosságokat a barokkhoz képest helyezzük el. Az irodalmi jellemzők bemutatásakor lehetőség nyílik műfajelméleti, verstani-metrikai és stíluselméleti ismeretek előhívására is.</p> <p>Az így előhívott ismereteket tanári kérdés segítségével összekapcsoljuk, kísérletet teszünk a műfajelméleti és stílustörténeti ismeretek egy részének szintézisrealkalmazására.</p> <p>A munka következő állomásán az előző órán csoportmunka keretében bemutatott, tehát ismert szöveget elemzünk, így a deduktív módon átstrukturált tudás gyakorlati alkalmazását is megvalósítjuk. Ezen a ponton szükséges elérnünk azt a kognitív váltást, hogy Mikes leveleit ne pusztán a barokk stílustörténeti korába helyezzük el, hiszen későbarokk és rokokó sajátosságokat egyaránt tartalmaznak. Az, hogy a leveleket előző órán a barokkhoz soroltuk, most pedig a rokokó jegyeit vizsgáljuk rajtuk, mindenképpen szerencsés a kritikai attitűd kialakítása szempontjából.</p> <p>A rokokó díszítettség vizsgálatakor egy köznapi életben használt fogalmat állítunk a középpontba, így módon a tanulók mindennapi tapasztalatai révén számos képzet és séma aktiválódik. Ennek az általános fogalomnak a kontextualizálását és újrakonstruálását kell oly módon elvégezni, hogy azt a későbbiekben hatásosan fel tudják használni az elemzésben. Ezért a fogalmakat olyan jól vizualizálható jelenségekhez kötjük, mint az akt és a színnevek motívumrendszere. A decentralálás mint kognitív képesség fejlesztése oly módon történik meg, hogy a tanulók belehelyezkednek a korábbi korok vallásos világába. Tanári magyarázat segítségével megpróbálom érzékeltetni, hogy az akt megjelenése a rokokó korszakában újdonságnak számított.</p> <p>A mesterkélttség bemutatásakor a tanulók remélhetőleg – a szemléletes idézet segítségével –</p>
--	---

<p>A mesterkélttség: A természeti jelenségek társítása a rokokó szalonok jellegzetességeivel (piperés rét; a havak és a derek púderek). Választékos és modoros finomkodás, nyelvi elegancia, szellemes mondások. A magyar irodalomban ez kevésbé jellemző, mivel a stílus a népiességgel keveredett.</p> <p><i>Mi biztosítja a bizarr formaiságot az alábbi idézetben?</i> „Kit ő kíván, nálad az kincs, Néki nincs, Búja sincs; Mondá cinege: nincs, nincs, nincs.”</p> <p>(Eltérő hosszúságú sorok, ismétlések, az utolsó sor hármas ismétlése, a középső sorok behúzása stb.)</p>	<p>vizualizálnak olyan radikálisan szembenálló élettereket, mint a főúri szalonok és az idilli közeg. Ezen a ponton a cél tantárgyon belüli koncentráció megvalósítása az előrevetítés módszerével (ugyanis a következő óra témája a népies stílus lesz).</p> <p>Hogy az ismeretek ne maradjanak az absztraktumok szintjén, ezért a formai virtuozitást (vizuális és auditív szempontból is) látványos szövegpélda segítségével szemléltetem.</p>
<p>A miniatűr-kultusz: Az idézetek felolvasása, a rokokó motívumrendszerének bemutatása (mitológia, virágok, állatkák).</p> <p>Mondatforma és szövegszerkezet: Rövidebb mondatok és tagmondatok, ez az egyik legfőbb megkülönböztető sajátosság a barokkal szemben.</p>	<p>A következő sajátosság kiemelésekor módszertanilag fontos a diákon található idézetek hatásos felolvasása. Kontrasztív módszerrel bemutatom a mozgások dinamizmusának lecsendesedése (ellentétben a barokkal), ezeket a mozgásokat kézmozdulatokkal is szemléltetném.</p> <p>A mondatforma és szövegszerkezet bemutatása pedig ismét a barokkal oppozícióban kerül ismertetésre.</p>
<p>Gyakorlás csoportmunka keretében Az eddig elhangzottakat csoportmunka keretében dolgozzuk fel szövegpéldákon. Válaszoljatok a diákon látható feladatokra! Az általam szólított tanulóknak kell majd beszámolnia a munka eredményéről.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1. Keressünk minél több példát a rokokó szenzualizmusra <i>A versengő érzékenységek c.</i> versben! • 2. Hogyan érzékelteti <i>A reményhez</i> az elalvás melankolikus hangulatát, és 	<p>Az óra utolsó felében-harmadában a legfontosabb egység, az ismeretek reflektív alkalmazását megkövetelő csoportmunka következik. Mivel hat feladat van, ezért 4-6 fős csoportokat alkotunk. A csoportalkotás fő szempontja, hogy minél kevesebb mozgás legyen, tehát ne legyen szükség helycserére. Ezt a módszert már megszokták, tehát máskor is szerveződtek hasonló összetételű csoportok. Ugyanakkor másik teremben is szokott lenni nyelvtan óra, akkor másképpen ülnek, és ottani csoportmunka során más összetételű csoportok jönnek létre. A csoportalkotás ezen módja tehát:</p> <p>a) nagyon gyors</p>

<p>hogyan jelenik meg a játékos könnyedség?</p> <ul style="list-style-type: none"> • 3. A költői bravúr milyen szerkezeti-ritmikai eszközei figyelhetők meg <i>A tihanyi ekhóhoz</i> c. versben? • 4. Hogyan tükröződik a rokokó kecsessége, könnyedsége <i>Az estve</i> című versben? • 5. Hogyan jelenik meg a miniatűr-kultusz <i>Az alvó Lillára, A boldogság</i> és a <i>Tartózkodó kérelem</i> című versekben? • 6. Milyen természeti képek jelennek meg <i>Avídám természetű poéta</i> című költeményben? <p>A csoportok beszámolója: Egy-egy tanuló helyben felállva 1 perc időkeretben foglalja össze a feladatuk megoldását! Elméleti ismereteket nem kérek, minél több példa hangozzon el!</p>	<p>b) mégis biztosítja óráról órára a változatos csoportösszetételt</p> <p>Az ajtó felőli oszlopban elindulva 6-6 fős csoportokat szervezek, és így tovább. Valamennyi csoport megkapja a sorszámát, amely a csoport által megoldandó feladatok sorszáma is. A munka közben sétálok, és segítem a csoportokat, ezzel is megfélelve a konstruktív pedagógia által hangsúlyozott új tanáriszerep-felfogásnak: a diákok munkájában segítséget nyújtok, azonban a feladatmegoldásban csak külső segítőként veszek részt.</p> <p>Az óra utolsó tíz percében a csoportok ismertetik munkájukat. Az általam szólított tanuló „szakértőként” ismerteti a többiekkel a csoport eredményeit. A beszámoló diák kiválasztása módszertanilag többféle módon történhet. Szerencsés lenne a kevésbé aktív tanulók kijelölése is, erre idő hiányában biztosan nincs lehetőség. Ezért a csoportok maguk választhatják ki azt a tanulót, aki elvégzi a feladat ismertetését.</p>
<p>Összefoglalás A rokokó stílus legfőbb sajátosságai tehát:</p> <ul style="list-style-type: none"> • világi témák felé fordulás, természeti képek • miniatűr-kultusz • a mondatok rövideksége... 	<p>Az óra végén feltétlenül szükségesnek tartom a leglényegesebb sajátosságok kiemelését. Az összegzést célszerű lenne egy tanulónak megtennie, azonban idő hiányában a tanári összegzés hasznosabb.</p>